

JAN VAN RAVENSWAAY

1789 – 1869

schilder van vee en landschap

F. Renou
E.E. van Mensch

20 juni – 23 augustus 1987
GOOIS MUSEUM HILVERSUM

VOORWOORD

In de laatste decennia zijn de kunstwerken uit de eerste helft van de vorige eeuw meer in de belangstelling gekomen. Dit leidde in 1986 tot ondermeer de tentoonstelling 'Opzoek naar de Gouden Eeuw, Nederlandse schilderkunst 1800-1850' in het Frans Halsmuseum te Haarlem. De waardering voor deze periode in de kunstgeschiedenis komt nog meer tot uiting in de titel van de expositie in de Lesie Smith Gallery te Den Haag, eveneens in 1986: 'The Second Golden Age of Dutch Art'. Tot de kunstenaars uit deze periode behoren de bekende namen B. C. Koekkoek, A. Schelfhout en J. Weissenbruch.

Hilversum was voor een deel van de kunstenaars in het begin van 19e eeuw bijzonder aantrekkelijk. Het landschap rond het dorp, gelegen in de nabijheid van 's-Graveland, Loosdrecht, Baarn en Soestdijk, was heuvelachtig, vol afwisseling van bouwgronden, heide, bos en water en op vele plaatsen kon men van een fraai panorama genieten.

De eerste kunstenaar die zich in Hilversum vestigde was waarschijnlijk J.H. Bodeman (ca. 1773-1842). Velen volgden hem. Tot de belangrijke schilders die in dit dorp korter of langer verbleven behoorden P.G. van Os, B.C. Koekkoek, A.J. Daiwaille, Jan van Ravenswaay, P.J. Guise en A. Danekes. Bij enkele van deze kunstschilders waren jonge kunstenaars in de leer. Het aantal artiesten steeg daardoor tot ongeveer 15 personen in de periode 1825-1845. Hilversum werd in die tijd wel beschouwd als een schilderskolonie.

In die tijd droegen alle kunstschilders platte fluwelen mutsen en korte jasjes. Dat zal zeker opzien hebben gebaard temidden van de gewone dorpse dracht, hoewel men in Hilversum wel open stond voor invloeden van buiten, mede door het contact dat er was door de handel in de produkten van de textielnijverheid.

In het verleden bestond ook in Hilversum weinig waardering voor het werk van deze groep kunstenaars. In het Gedenkboek van Hilversum 1424-1924 werd het werk afgedaan met de woorden 'De geschiedenis der schilderkunst in Hilversum is niet bepaald heel belangrijk en ofschoon hier en daar een hooger punt is aan te wijzen, blijft

alles meestal vlak. Het best zelfs ware Hilversum in dit opzicht gekarakteriseerd door te zeggen: dat het geen geschiedenis heeft.' De herwaardering voor de kunst uit het begin van de vorige eeuw heeft geleid tot nuancering van dit beeld. De tentoonstelling en de catalogus geven informatie over het leven en werk van Jan van Ravenswaay, een geboren en getogen Hilversummer. Hij behoort tot de kunstenaars die tijdens hun leven veel waardering hebben gekregen en in de afgelopen decennia opnieuw worden gewaardeerd.

Inhoudsopgave

VOORWOORD.....	2
ZIJN JEUGD.....	2
DE POLITIEKE SITUATIE.....	3
DE BEELDENDE KUNST.....	3
FAMILIE-OMSTANDIGHEDEN.....	4
PERIODE ALS LEERLING.....	4
HILVERSUMSE JAREN TOT 1839.....	5
DRENTSE JAREN 1839-1847.....	6
NA DE DRENTSE JAREN 1847-1854.....	7
TERUG IN HILVERSUM 1855-1869.....	7
TOT SLOT.....	7
CATALOGUS.....	8
schilderijen.....	8
tekeningen en aquarellen.....	9
prenten.....	11
BELANGRIJKSTE BRONNEN.....	12
VERANTWOORDING.....	13

ZIJN JEUGD

Jan van Ravenswaay werd op 28 november 1789 in Hilversum geboren, en een dag later gedoopt in de korpkerk aan de Kerkbrink aldaar.

Hij was de jongste in een gezin van elf kinderen, die allen de meerderjarige leeftijd hebben bereikt, opmerkelijk in een tijd toen kindersterfte nog algemeen was. Zijn vader, Cornelis van Ravenswaay, was in 1740 te Hilversum geboren en had een streep-fabriek, een fabriek waar katoenen stoffen werden gemaakt. De familie woonde aan het Moleneind, thans Vaartweg geheten, aan de rechterzijde even voor de huidige Valkenhoflaan.

Zijn moeder was Marritje de Blinde, eveneens in Hilversum geboren in 1749, één van de twee dochters van Hendrik de Blinde en Geertje Smit. Hendrik de Blinde was een belangrijk man in het dorp, met veelzijdige werkzaamheden. Jarenlang was hij

substituut secretaris, buurmeester, ouderling in de kerk en eigenaar van een fabriek, een aantal molens en van meerdere huizen.

De andere dochter, Mietje de Blinde, was gehuwd met Jan Perk, de notaris. Na het overlijden van Mietje in 1793, hertrouwde Jan Perk met Maria J. van de Velden. Uit dit huwelijk werd in 1795 de in Hilversum bekende en invloedrijke Albertus Perk geboren.

Zo was de familie Van Ravenswaay verwant met de belangrijke Hilversumse geslachten De Blinde, Perk, Vlaanderen en Das.

In de stukken komen de 'neven' Jan van Ravenswaay en Albertus Perk vaak samen voor, waaruit geconcludeerd mag worden dat er een goede vriendschap tussen beiden bestond.

DE POLITIEKE SITUATIE

Van Ravenswaay werd geboren in een bewegende tijd. Enige jaren voor zijn geboorte teisterde een enorme brand een groot deel van Hilversum. Ruim 220 huizen werden in de as gelegd waaronder ook huizen van naaste familieleden.

Even later waren er, ook in het dorp, botsingen tussen de Patriotten en Prinsgezinden. De felle tegenstellingen veroorzaakten onregelmatigheden, welke tot een burgeroorlog hadden kunnen leiden, als niet de Pruisische Koning een leger had gezonden. In 1787 greep de Koning in, om zijn zuster Wilhelmina van Pruisen en zijn zwager Willem V van Oranje te steunen. Hierdoor kwam er tijdelijke rust ten gunste van de Stadhouders. Het Pruisische leger, op weg naar Amsterdam, sloeg voor het grootste deel zijn kampement op in het huidige Spanderswoud nabij Hilversum. Een deel werd in het dorp ingekwartierd.

Het 'Patriots vrijkorps Voor Hollands regt en Gooylants rust' moest zijn wapens inleveren. De tweespalt onder de burgers werd wel onderdrukt, maar bleef ondraaglijk in een dorp waar men elkaar goed kende en dicht op elkaar woonde. Op 5 september 1788 werd de Prins, met zijn gezin op doorreis vanuit Gelderland, nog feestelijk ontvangen in Hilversum. Enige jaren later, in 1795, waren de rollen omgekeerd en slaan de Frans gezinde burgers terug, ondanks de leus Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap.

Tijdens de Franse tijd werden uiteraard allerlei maatregelen genomen. Zo treffen we in het gemeente-archief van Hilversum nog lijsten aan, in het Frans geschreven, met namen van mannen die in het Franse leger zouden kunnen dienen. Ook Jan komt op deze lijsten voor. Volgens de vermelde gegevens woonde hij nog bij zijn vader in, was zijn lengte 1 meter en 753 millimeter en als beroep werd fijnschilder vermeld. Hij hoefde echter niet te dienen want hij had een remplaceant.

In 1813-1814 hielden de Fransen de vesting Naarden bezet, waardoor het Gooi nog lang betrokken bleef bij de Franse overheersing. P. G. van Os, latere leermeester van Jan, was zeer actief als kapitein van de vrijwillige landstorm. Hij vervaardigde verschillende tekeningen en schilderijen van het beleg waardoor een goed beeld van de gebeurtenissen werd verkregen. Jan van Ravenswaay heeft dit ongetwijfeld ook meegemaakt, al zijn tot op heden geen afbeeldingen van het beleg van zijn hand bekend. Wel maakte hij schetsen van de Kozakken op hun kleine vurige paarden en van de kampementen van deze ruiters in Hilversum (cat.nrs. 55 en 56).

DE BEELDDE KUNST

Na het neo-classicisme raakte in het begin van de 19e eeuw de kunst onder invloed van de romantiek en biedermeier. De groep van genre- en figuurschilders bracht ondermeer taferelen in beeld uit de vaderlandse historie. Deze kunst werd zeer gewaardeerd, echter het afgebeelde historische aspect vond men belangrijker dan de wijze waarop het geschilderd was. De waardering voor de artistieke waarden waren op de achtergrond geraakt.

Naast deze groep van schilders stonden de landschapsschilders. Zij lieten zich vooral inspireren door de werken van de Hollandse meesters uit de 17e eeuw, zoals Hobbema, Ruisdael en Wijnants. De schoonheid van de natuur werd in een geconcentreerde vorm in beeld gebracht. Tot in de kleine details schilderden zij de landschappen met zwaar bemoste bomen met knoestige takken, de romantisch slingerende beekjes en padjes en vaak met een vergezicht of een wijds panorama.

De landschappen waren zo fraai uitgebeeld dat bij het wandelen in de werkelijke natuur de indruk kon ontstaan; is dit nu alles? In

de fraaie landschappen werden vaak mensen en dieren gesitueerd, ook wel stoffering genaamd. Deze stoffering was een belangrijk onderdeel in de compositie van zo'n schilderij. Het landschap werd daardoor verlevendigd.

FAMILIE-OMSTANDIGHEDEN

Jan's moeder, Marritje de Blinde, overleed in 1809. Haar zuster Mietje, gehuwd met J. Perk, was reeds eerder overleden.

Toen grootvader Hendrik de Blinde zijn testament maakte in 1810, was hij bejaard en ziek, echter 'bij het gebruik van zijn reden en uitspraak'. Tot erfgenamen benoemde hij zijn kleinkinderen; elf van zijn dochter Marritje (van Ravenswaay) en de twee van zijn dochter Mietje (Perk).

Het testament bevat veel persoonlijke beschikkingen.

Zo werden nog ongehuwde kinderen, tesa-men eigenaar van een huis. Vermoedelijk is dit het ouderlijk huis dat Jan later geheel bezat en waar hij ging wonen bij zijn vestiging in Hilversum in 1856, Moleneind, huisnummer 475 (afbeelding nr. 5). Toen vader Cornelis van Ravenswaay in Hilversum overleed in 1818, oud 75 jaar, werd de aangifte gedaan door zoon Jan, oud 28 jaar, en neef Albertus Perk, oud 22 jaar.

PERIODE ALS LEERLING

In de familie Van Ravenswaay zijn artistieke trekken teruggevonden die een verklaring kunnen geven voor de aanleg van Jan. Zijn vader was organist in de kerk en amateurtekenaar. Zijn grootvader Van Ravenswaay had een fraai handschrift evenzo grootvader De Blinde, die ook werd afgebeeld op het schilderij dat Jan van hem maakte, waarbij hij een blokfluit in de hand heeft (cat.nr. 2). Naar verluidt zou Hendrik de Blinde Jan financieel hebben gesteund, waardoor hij in 1803, als 14-jarige, in opleiding kon komen bij Jordanus Hoorn (1753-1833) in Amersfoort. Deze tekenmeester had een particuliere, later stedelijke teken-school, waar niet alleen jonge mensen werden opgeleid tot een beroepsmatige uitoefening van de schilder- en tekenkunst, maar ook beter gesitueerde jongelui een algemene vorming kregen. Jordanus Hoorn ontving al deze leerlingen bij hem thuis. De aanvangende leerling leerde het lijntekenen op

meetkundige grondslag, eerst met passer en liniaal later op het oog. Vervolgens werden de beginselen der bouwkunde en de perspectiefleer onderwezen, zoals dat ook al in de 18e-eeuwse oefenscholen gebeurde. Tenslotte leerde de leerling allerlei afbeeldingen natekenen.

Jan is maar kort bij Hoorn in de leer geweest, 'vijf-vierendeels jaar'. Door familie-omstandigheden moest hij naar Hilversum terugkomen en ging daarna, volgens sommige bronnen, in 's-Graveland wonen. Zeker is dat hij zijn verdere opleiding ontving van P. G. van Os (1776-1839) die destijds in 's-Graveland woonde. Van Os vertrok enkele jaren later naar Hilversum en verbleef daar van 1819 tot 1832. Hij woonde in het huis waar later de notarissen Perk waren gevestigd, het 'huis met de kettingen' aan de 's-Gravelandseweg.

Van Os was een begaafd kunstenaar, die voornamelijk landschappen schilderde, vaak met vee. Het is zeker dat Jan van Ravenswaay de grondbeginselen voor het uitbeelden van vee, voor een groot deel van Van Os heeft geleerd.

Voor jonge kunstenaars behoorde het kopiëren van werken van oude meesters tot de gebruikelijke leerschool. Ook Jan van Ravenswaay heeft afbeeldingen uit boeken nagetekend, zoals uit het 'Kabinet van Nederlandsche outheden en gezigten' van A. Rademaker en de prenten van Jan Luyken (cat. nrs. 14, 15 en 16).

Daarnaast moesten vele studietekeningen worden gemaakt. Zowel vee- als landschapsschetsen werden op grote schaal vervaardigd. Deze studies vormden de eigen voorbeeldencollectie voor de kunstenaar. Zijn hele leven bleven deze schetsen in zijn atelier. Bij het opzetten van een schilderij zocht de schilder in zijn voorraad tot een passende schets was gevonden (cat.nrs. 17, 18 en 19). Tekeningen die voor de verkoop waren bestemd, werden veelal met het penseel 'gewassen'. Dit gebruik om tekeningen in te kleuren, veelal met zwarte of bruine inkt, werd reeds sedert de 17e eeuw toegepast.

Aan het eind van de 18e eeuw probeerden de kunstenaars met verschillende kleuren waterverf de effecten van olieverf te benaderen. Later zou de compositie steeds minder gedetailleerd en vager met potlood of krijt worden opgezet tot uiteindelijk de schilder direct met het penseel de voorstelling op het papier zette. Tot in de tweede helft van de 19e eeuw sprak men van een

'kapitale tekening in 'sapverf', nadien werd gesproken van aquarel (o.m. cat.nrs. 26, 27 en 36).

HILVERSUMSE JAREN TOT 1839

Na zijn opleiding heeft Jan enkele buitenlandse reizen gemaakt. Zo bezocht hij in België de stad Brussel en trok langs de Maas bij Namen. Ook ondernam hij in Duitsland tochten langs de Rijn en Ruhr en maakte daar in 1828-1829 ondermeer tekeningen in Muhlheim en Kettwig (cat.nr. 27), bezocht in Zwitserland Berner Oberland en het gebied van de Mont Blanc en in Frankrijk Chamonix (cat.nr. 29).

In Hilversum startte hij al spoedig met les geven. Er ontstond een school waar jonge lieden onder zijn leiding tot artisten werden gevormd. Ook kinderen uit de meer gegoe-de families kregen onderricht in het tekenen, als onderdeel van de opvoeding.

In de lijst van leerlingen die in Hilversum les van Van Ravenswaay hebben ontvangen, komen verschillende bekende kunstenaars voor, zoals J. T. Abels, A. Donekes, P. L. Dubourcq, F. M. Kruseman, P. Plas, J. Rentinck, A. A. Steenbergen, A. Verhoesen en James de Rijk.

Ook naaste familieleden van Jan blijken kunstenaarsbloed te bezitten. Uit het huwelijk van broer Gijsbert met Cornelia Hogenkamp werd in 1815 de begaafde schilder Johannes van Ravenswaay geboren. Reeds in 1849 overleed hij te Boppard bij Marienburg (cat.nr. 60). Een dochter Adriana, geboren in 1816, was bekend als kunstschilderes en tekenlerares. Zij overleed ongehuwd in Hilversum in 1872.

Een nicht Marritje van Ravenswaay, huwde de schilder Pieter Jan Guise, élève van de stichting Renswoude te Utrecht. Zij kwamen in 1833 in Hilversum wonen.

Deze neef P. J. Guise, neef Johannes en nicht Adriana kregen hun opleiding bij Jan van Ravenswaay.

De werken die Jan maakte bestonden in hoofdzaak uit landschappen met vee en in mindere mate topografische afbeeldingen. Zijn vaardigheid in het schilderen van de stoffage in een landschap kreeg landelijk bekendheid. Dit resulteerde in een samenwerking met andere kunstenaars. Op de lijsten van kunstwerken uit die tijd staan

vele schilderijen waar Jan de stoffage heeft geschilderd. Op deze wijze werkte hij samen met C. J. Bolt, J. F. Christ, A. J. Eijmer, G. J. Michaëlis en G. Meijer. Ook met zijn vroegere leerling P. J. Guise vervaardigde hij een schilderij.

Overeenkomstig de Franse denkbeelden in het begin van de 19e eeuw ging de regering, onder het bewind van Lodewijk Napoleon, zich met de kunsten bemoeien. De stimulerende activiteiten vanuit de overheid werden voortgezet door Koning Willem I. Dit resulteerde ondermeer in het regelmatig organiseren van de 'tentoonstellingen van werken van levende meesters'. De reeks van exposities startte in 1808 en werd tot in de 20ste eeuw voortgezet. Ze vonden plaats in de grote steden, verspreid over het land. De meeste tentoonstellingen waren in Amsterdam, Den Haag en Rotterdam. Vanaf 1813 was ook Jan van Ravenswaay jaarlijks veelal met twee of drie werken present. De verkoop van zijn werk op deze tentoonstellingen zal een belangrijke bron van inkomsten zijn geweest. In 1824 zond hij, naast zeven schilderijen, ook een paar geboetseerde stukken in, een koe en een stier. In de latere catalogi komen geen geboetseerde stukken meer voor.

In de recensies uit die tijd wordt gemeld: 'De natuur werd door hem steeds vlijtig bestudeerd, waartoe de omstreken van Hilversum ook ruime gelegenheid gaven'. De kunstenaar bleek zelfs in Hilversum een kleine fokkerij van Drentse schapen, een 'bevallig soort', te hebben opgezet. Deze dieren hebben model gestaan voor de vele studies die hij van schapen vervaardigde.

In 1818 kreeg hij een onderscheiding van de Maatschappij Felix Meritis te Amsterdam voor een ingezonden schilderij van een landschap. Enkele jaren later, in 1822, werd hij lid van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, en in 1831 lid van het Kunstlievend Genootschap Arti Sacrum te Rotterdam.

Met de eerder genoemde Albertus Perk heeft Van Ravenswaay in de jaren 1835-1840 een aandeel geleverd in onderzoek naar de grafheuvels op de Zuiderheide bij Hilversum. Waarschijnlijk in opdracht van Perk heeft Van Ravenswaay een opgegraven urn getekend, met op de achtergrond een fraai Goois landschap, compleet met stoffage. De weergave van de urn was zo

nauwkeurig dat archeologen aan de hand van deze afbeelding de urn kunnen determineren (cat.nr. 49). Op een andere tekening is de gehele grafinventaris van een grafheuvel op de Westerheide te Hilversum in beeld gebracht. Deze tekening maakte hij echter pas na zijn terugkeer in Hilversum in 1855 (cat.nr. 49).

In de Hilversumse samenleving was Van Ravenswaay een vooraanstaand man. Op 31 mei 1824 behoorde Van Ravenswaay, zijn leermeester P.G. van Os en de heer A. Perk tot de oprichters van een Departement van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in Hilversum.

Ook op een ander vlak was Van Ravenswaay actief voor de bevolking van Hilversum. Op zijn initiatief werd in 1830 begonnen met de beplanting van een strook bouwland, lopende vanaf het dorp, langs de molen op de Boomberg in de richting van 's-Graveland. In samenwerking met vier Amsterdamse heren; J.A. Hinsbeeck-kassier generaal van de Nederlandsche bank, J. Boelen-koopman, A. van Geunskoopman en J. Jorman-assuradeur werden gronden aangekocht en beplant met bomen en struikgewas. Het streven was van de Boomberg een wandelpark te maken. Toen in 1835 de wandelaar Christemeyer de nieuw aangelegde wandelplaats op Boomberg bezocht, schreef hij in lyrische bevoordingen over 'het treffelijke panorama, in verschillende gedeelten des jaars, en het gezicht op de bosschen aan de Vechtkant, de kerken van Utrecht, de plassen van Kortenhoef en Loosdrecht, de kerktoren van Naarden'.

In 1848 vond de overdracht plaats van de gronden bij de Boomberg, aan de gemeente Hilversum. Voor notaris Albertus Perk transporteerde Jan van Ravenswaay, mede namens de vier Amsterdamse heren. In de overdrachtsacte staat nadrukkelijk vermeld; 'dat de publieke wandeling ten allen tijde zal moeten worden gelaten onverlet, zoals die nu is bestaande alzoo een belommerde wandeling op leverende'.

Zo heeft Hilversum aan het initiatief van Jan van Ravenswaay één van de zeldzame openbare groenvoorzieningen binnen de bebouwde kom te danken.

DRENTSE JAREN 1839-1847

Omstreeks 1838 trok Jan van Ravenswaay naar Drenthe en huwde op 24 december 1838 te Zweeloo met Anna Cornelia de Vries. Zij was geen Drentse, maar geboren in Amsterdam, en was bij haar huwelijk ruim 25 jaar oud, terwijl Jan toen al 49 jaar oud was.

Het echtpaar woonde voor een korte tijd in Zweeloo om zich vervolgens in Westerbork te vestigen.

Aldaar werden tussen 1839 en 1846 vier van de in totaal zes kinderen geboren, twee jongens en twee meisjes.

De schoonheid van de natuur in Drenthe was waarschijnlijk de voornaamste drijfveer om zich daar te vestigen. Van Ravenswaay behoorde tot de eerste schilders die naar Drenthe trokken om aldaar te gaan werken. Al eerder, aan het eind van de achttiende eeuw, had een groep schilders uit Haarlem zich daar opgehouden, dat was evenwel een rondreis en geen blijvende vestiging.

Jan van Ravenswaay werd in Drenthe al spoedig zeer gewaardeerd. In het jaar voor zijn komst, in 1837, verscheen de eerste Drentsche Volksalmanak. Van Ravenswaay leverde voor vele jaargangen tekeningen van het Drentse landschap en folklore. De tekeningen werden door lithografen bewerkt om te kunnen worden afgedrukt in de Almanakken. De topografische afbeeldingen geven een goed beeld van het Drentse landschap in het midden van 19e eeuw, gezichten die weinig in beeld zijn gebracht (cat. nrs. 61 en 62).

In 1843 beschreef een medewerker aan de Almanak, in zijn boek: 'Drenthe in vlugtige en losse omtrekken geschetst door Drie Podagrissen', zijn bezoek aan Westerbork en aan Van Ravenswaay als volgt:

"t Geluk viel ons te beurt een bezoek af te leggen bij den bekwamen kunstenaar, dien wij daardoor ook persoonlijk als een man van beschaving, ware humaniteit en innemende manieren leerden kennen. Hij leeft hier in stille afzondering van 't woelige wereldtooneel om de kunst en zijn huisgezin. Benijdbaar lot voorzeker!"

In de Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst schreven ook Van Einden en Van der Willigen over het karakter van Van Ravenswaay:

'Wij hadden het genoeg hem gedurende verscheidene jaren als een zeer wellevend en hupsch mensch te leeren kennen.'

In Westerbork werkte Van Ravenswaay in 1841 aan een opdracht, een schilderij voor de heer mr. D.J. van Ewijck, voorheen gouverneur van de provincie Drenthe en in die tijd gouverneur van de provincie Noord-Holland. Het schilderij was een gezicht op Assen, gezien vanaf de zijde van het Stadsbos. In de Provinciale Drentsche Courant werd uitvoerig de schoonheid van dit beeld beschreven: '... Onder het digte gewelf, dat de takken der hooge dennekruiden op geheel de rijke kleurmengeling, voortgebracht door heesters, struiken, veldbloemen, akkergewassen, dwaalt het oog met onuitsprekelijk genoegen rond. Veel van dat schoone zag ik op dit schilderij nagevolgd, .

...
Op de bijzonderheden lettende, kwamen mij bijzonder wel geslaagd voor, een groepering van koeijen en schapen en verdere stoffage op den voorgrond in eene grazige weide, en op tweeden grond landlieden bezig hun graan op den wagen te laden en de vruchten van den akker huiswaarts te voeren.' (cat. nr. 9

NA DE DRENTSE JAREN 1847-1854

In 1847 verliet het gezin Drenthe en ging wonen in Loosdrecht, op de Hofstede Heizigt aan de Oud-Loosdrechtsedijk. Ook hier tekende en schilderde de kunstenaar veel in de omgeving en aan de Vecht.

Het verblijf in Loosdrecht duurde maar een paar jaar. Hij vestigde zich daarna, voor de periode van 1852 tot 1855, met zijn gezin in Velp.

Het gebied bij Arnhem en Oosterbeek werd in die jaren veelvuldig bezocht door kunstenaars, die daar met groot enthousiasme werkten in de openlucht.

TERUG IN HILVERSUM 1855-1869

Jan van Ravenswaay was reeds jaren, door een legaat, in het bezit van het huis aan het Moleneind, wiek G, nr. 475, te Hilversum. Het was oud familie bezit en door het overlijden van zuster Anna en vertrek van zijn zuster Aaltje kwam het huis tot zijn beschikking.

Op 25 april 1855 vestigde hij zich in Hilversum, met vrouw Anna C. E. de Vries, vijf kinderen, een inwonende tante en een dienstbode.

Toen de schilder op 2 maart 1869 in zijn woning overleed, was er nog één minderjarig kind thuis. De aangifte van het overlijden werd gedaan door Albertus Perk en George D. Perk. De begrafenis vond plaats op het kerkhof aan de Oude Torenstraat te Hilversum (Kavel 10nr. 5). Bij een inventarisatie van de zerken in 1978 bleek de grafsteen van Van Ravenswaay niet meer aanwezig te zijn.

Voor notaris Perk werd door de leerling van Van Ravenswaay, James de Rijk, een lijst van bezittingen en schulden en een boedelbeschrijving opgemaakt.

Er waren tientallen schilderijen van Van Ravenswaay zelf en van andere meesters, meest tijdgenoten en portefeuilles met honderden tekeningen.

In de beschrijving van de inhoud van het atelier stonden ook een telescoop, twee verrekijkers en twee stereoscopen vermeld. In zijn nalatenschap bleken ook een gouden en een zilveren medaille van het Departement van Tekenvrienden aanwezig te zijn, een waardering voor zijn werk welke hij tijdens zijn leven heeft mogen ontvangen.

Een jaar later, 3 augustus 1870, liet de weduwe Van Ravenswaay-de Vries bij haar aan huis enige roerende goederen vellen, waarschijnlijk met het oog op de verhuizing met haar dochter, tante en nicht naar Bemmelen in september 1870. De grote verzameling schilderijen en tekeningen uit de nalatenschap zal zij of haar kinderen inmiddels onderhands hebben verkocht. Wanneer en aan wie is niet bekend. Een gedeelte is teruggevonden in de boedel van James de Rijk. Toen diens nalatenschap in 1896 te Hilversum werd geveild, in het herenhuis Langgewenst aan de Groest, werden in omslagen ook tekeningen van Jan Van Ravenswaay verkocht.

TOT SLOT

Van de grote hoeveelheid schetsen, de ateliervoorraad van Van Ravenswaay, is maar weinig terug te vinden. De 'kapitale' tekeningen zijn voor een deel terecht gekomen in museum-collecties of hangen bij partikulieren aan de wand. Zo zijn in de verzameling van het Museum Boymans-van Beuningen 33 tekeningen en aquarellen aanwezig, afkomstig uit het legaat in 1847 van de heer mr. F.J.O. Boijmans (1767-1847) aan de gemeente Rotterdam. Boijmans heeft tijdens zijn leven meer dan 2600 tekeningen verzameld. Van dit aantal waren circa 2000 tekeningen van Hollandse, Vlaamse en Duitse meesters.

Ook het Teylers Museum te Haarlem bezit werk van Jan van Ravenswaay. In de archieven van dit museum zijn nog twee kwitanties bewaard gebleven. Eén aankoop betreft een tekening van Van Ravenswaay in februari 1829 voor de som van f 35,-. De tweede aankoop, in juni 1829, wordt verricht door de heer W. van der Vlugt 'ter plaatsing in het gesticht Tijler' en is een schilderij, een landschap met vee, voor f 450,- (cat.nr. 5).

Naast de 'kapitale' tekeningen en schilderijen van landschappen met vee heeft Van Ravenswaay ook enkele tekeningen gemaakt van personen en van gebeurtenissen in zijn leven. Een goed voorbeeld is de tekening van een groep personen die naar een zonsverduistering staan te kijken. Op de achterzijde staat het gebeuren nauwkeurig beschreven. Uit deze gegevens blijkt dat het de zonsverduistering op 7 september 1820 is. Bij de afgebeelde personen staat aan de linkerkant de leermeester van Jan van Ravenswaay, P.G. van Os (afbeelding nr. 7, cat. n r. 57).

CATALOGUS

De afmetingen van de hoogte en de breedte worden opgegeven in millimeters. De afkortingen gesign. en gedat. betekenen gesigneerd en gedateerd.

Jan Willem Pieneman (Abcoude 1779 Amsterdam 1853)

1. Portret Jan van Ravenswaay op 45-jarige leeftijd, olieverf op doek, 1110 x 845, gesign., 1834. (Drents Museum, Assen), afbeelding nr. 2.

Jan van Ravenswaay

schilderijen

2. Portret Hendrik de Blinde, olieverf op doek, 300 x 250 mm, niet gesign. en gedat. (Goois Museum, Hilversum, . HS 406)

3. Weide met vee, olieverf op doek, 960 x 1220, gesign. J. V. Ravenswaay fec. niet gedat. (Rijksmuseum, Amsterdam, . C 208, eigendom gemeente Amsterdam)

4. Landschap met vee, olieverf op doek, 575 x 720, gesign. J. V. Ravenswaay, 1825. (Drents Museum, Assen, . P 1976-44), afbeelding nr. 3.

5. Landschap met vee, olieverf op doek, 540 x 690, gesign. J. V. Ravenswaay, 1829. (Teylers Museum, Haarlem, inv.nr. 14)

6. Koeien op stal, olieverf op doek, 400 x 460, gesign. J. V. R. f., 1820. (Rijksmuseum, Amsterdam, . A 1121)

7. Schapen en geiten in de stal, olieverf op doek, 650 x 770, gesign. J. V. Ravenswaay Fecit, 1821. (Rijksmuseum, Amsterdam, . C 209, eigendom gemeente Amsterdam)

8. Schapen in stal, olieverf op doek, (300 x 450), gesign. J. V. Ravenswaay Fecit, niet gedat. (Particulier bezit)

9. Gezicht op Assen,
olieverf op doek, 597 x 785, gesign. J. V.
Ravenswaay, 1841.
(Drents Museum, Assen, . P 1987-16)

10. Gezicht op Gooise Vaart bij de Oude
Loswal te Hilversum,
olieverf op doek, 375 x 522, gesign. J. V.
Ravenswaay, niet gedat.
(Goois Museum, Hilversum, . HS 16)

11. Landschap tussen Hilversum en 's-
Graveland, olieverf op doek, 450 x 630, ge-
sign.
J. V. Ravenswaay, niet gedat.
(Goois Museum, Hilversum, . HS 75), af-
beelding nr. 6.

12. Boerderij Stofbergen bij Hilverbeek in
'sGraveland,
olieverf op doek, 320 x 410, gesign. J. V.
Ravenswaay, niet gedat. (1835). (Particu-
lier bezit)
De voorstudie voor dit schilderij is tekening
cat. nr. 48.

13 Gezicht op de villa Oude Engh te Hilver-
sum,
olieverf op doek, (350 x 450), gesign.
J. v. Ravenswaay, 1866. (Particulier bezit)

tekeningen en aquarellen

14. 'De stoel', naar Jan Luyken, gewassen,
134 x 91, gesign. J.V.R., niet gedat.
(Particulier bezit)

15. 'De tang', naar Jan Luyken, gewassen,
132 x 94, gesign. J.V.R., niet gedat.
(Particulier bezit)

16. 'Het Gooyse dorp Hilversum zooals 't in
den Jaare 1609 was' naar A. Redemaker,
pen en penseel, gewassen, 130 x 170, niet
gesign. en gedat.
(Goois Museum, Hilversum, . E 76)

17. Studie staande koe,
potlood, 142 x 196, gedat.
(Goois Museum, Hilversum, . E 245)

18. Studies van schapen,
rood krijt, 154 x 250, gesign.
J.V.Ravenswaay fecit, niet gedat.
(Goois Museum, Hilversum, . E 249)

19. Schetsblad met studies van schapen,
pen, sepia, 206 x 312, gesign.

J. van Ravenswaay fecit, 1824. (Prenten-
kabinet Rijksmuseum, Amsterdam,
inv.nr.'07:54), afbeelding nr. 1.

20. Liggende koe,
aquarel, 98 x 112, gesign. JVR fecit 1810.
(Goois Museum, Hilversum, . E 60)

21. Liggende bok,
aquarel, 147 x 280, gesign.
J.V.Ravenswaay fecit, niet gedat. (Prenten-
kabinet Rijksmuseum, Amsterdam, inv. n r.
'49:701)

22. Interieur stal,
0.1.-inkt, bruin en rood, 355 x 485, gesign.
J. van Ravenswaay fecit 1821. (Museum
Boymans-van Beuningen, Rotterdam, . JVR
13)

23. Interieur boerderij met stal,
aquarel, 206 x 274, niet gesign. en gedat.
(Teylers Museum, Leiden, . Z 90)

24. Landschap met rotspartij en stoffage,
aquarel, 290 x 240, gesign.
J.V.Ravenswaay, niet gedat.
(Particulier bezit)

25. Landschap met rotspartij en stoffage,
aquarel, 280 x 130, gesign.
Jan van Ravenswaay, niet gedat. (Particu-
lier bezit)

26. Landschap bij Mepper in Hannover,
aquarel, 205 x 265, gesign.
J.V.Ravenswaay, niet gedat.
(Museum Boymans-van Beuningen, Rotter-
dam, . MVS 264)

27. Poortgebouw slot Brauch bij Muhlheim,
aquarel, 255 x 408, gesign.
J.V.Ravenswaay, 1828.
(Teylers Museum, Haarlem, . Z 91)

28. Rijnlandschap,
0.1.-inkt en sepia, 240 x 330, gesign.
J.V.Ravenswaay fecit, niet gedat. (Museum
Boymans-van Beuningen, Rotterdam, . JVR
19)

29. Berglandschap met meer,
aquarel en dekverf, 100 x 135, gesign. JVR
(1812?).
(Museum Boymans-van Beuningen, Rotter-
dam, . JVR 29)

30. Landschap met ruïne, mensen en vee, penseel, grijs, 205 x 265, gesign. J.v.Ravenswaay fecit 1823 (Prentenkabinet Rijksmuseum, Amsterdam, coll. Felix Meritis inv.nr. 141)
31. Landschap met ruïne, vee en herder, penseel, grijs en rood, 205 x 265, gesign. J.V.R. fecit, 1820. (Prentenkabinet Rijksmuseum, Amsterdam, coll. Felix Meritis inv.nr. 120)
32. Landschap met bouwvallige schuur, penseel, grijs, 242 x 382, gesign. J.V.Ravenswaay fecit, niet gedat. (Prentenkabinet Rijksmuseum, Amsterdam, . A 2288)
33. Gezicht op schuur met vee en boerderij bij Soest, pen, grijs en bruin, gewassen, 386 x 395, gesign. J.V.Ravenswaay, 1814. (Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam, . MVS 267)
34. Koemarkt in een dorp, 0.1.-inkt, bruin, 155 x 200, gesign. J.V.Ravenswaay fecit 1819. (Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam, . JVR 3)
35. Herder met vee in een dorpje, zwart krijt en penseel, grijs, 183 x 239, niet gesign. en gedat. (Teylers Museum, Haarlem, . Z 103)
36. Gezicht op Amersfoort, aquarel, (200 x 300), niet gesign. en gedat. (Museum Flehite, Amersfoort)
37. Gezicht op stad aan het water, aquarel, 180 x 270, gesign. JVR fecit 1818. (Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam, . JVR 2)
38. Gezicht op de Domtoren te Utrecht, aquarel, 335 x 288, niet gesign. en gedat. (Museum Flehite, Amersfoort / Rijksarchief Utrecht, atlas Coenen van 's-Gravensloot, AC V, 14)
39. Het Hunnebed bij Tinaarlo, 0.1.-inkt, sepia, gewassen, 150 x 130, niet gesign. erg gedat. (Bibliotheek R.U., Leiden, coll. Bodel Nijenhuis, inv.nr. port. 312, omslag I, nr. 20) Landschappen in het Gooi
40. Landschap met t ~e mensen en vee, potlood, gewassen, 247 x 377, gesign. J.V.Ravenswaay fecit 1823. (Particulier bezit)
41. Boerderij met hooiberg, pen, sepia, 210 x 266, gesign. J. van Ravenswaay fecit 1827. (Particulier bezit)
42. Landschap met herder, vrouw en vee, potlood, 102 x 155, gesign. J. van Ravenswaay fecit, 1828. (Particulier bezit)
43. Gezicht op de Gooise heide, aquarel, 300 x 390, gesign. J.V.Rovenswaay, (1814?). (Goois Museum, . E 563)
44. Gezicht op de Tafelberg in Gooiland tussen Huizen en Blaricum, aquarel, 403 x 503, gesign. JVR fecit 1815. (Particulier bezit)
45. Gezicht in Gooiland, aquarel, 195 x 120, gesign. J.V.R., niet gedat. (Rijksarchief Noord-Holland, Haarlem, . Gooiland 9)
46. Gezicht in Gooiland, aquarel, 260 x 400, gesign. J.V.Rovenswaay fecit 1868. (Particulier bezit)
47. De 's-Grovelandse Vaart te 's-Graveland, potlood, 126 x 180, gesign. J. van Ravenswaay 21 juni 1858. (Goois Museum, Hilversum, . E 228)
48. Schets boerderij Stofbergen bij Hilverbeek in 's-Graveland, potlood, 310 x 450, niet gesign. en gedat. (Goois Museum, Hilversum, . E 268) Deze tekening is een voorstudie voor het schilderij cat. nr. 12.
49. Landschap met urn bij de Zeven Bergjes op de Zuiderheide tussen Hilversum en Laren, aquarel, 200 x 290, niet gesign. en gedat. (1835-1840) (Goois Museum afdeling archeologie, Hilversum)
50. Grafheuvel met opgegraven grafinventaris op de Westerheide te Hilversum, aquarel, 195 x 295, gesign. J.V.Rovenswaay fecit 1855.

(Rijksmuseum van Oudheden, documentatie Pleyte-West Friesland)

51. Moleneind (Vaartweg) te Hilversum, 5 uur in de morgen, aquarel, 152 x 196, 1810. (Gemeentelijke archiefdienst Amsterdam, coll. Dreesmon, . D XXV 837), afbeelding nr. 5. In één van de huizen aan de rechterzijde heeft Jan van Ravenswaay gewoond.

52. Spinnerij en weverij aan de Gooise Vaart te Hilversum, Waterverf/crayon op bruin papier, 190 x 135, gesign. J.V.R. fec., (1840) (Rijksarchief Noord-Holland, Haarlem, . Hilversum 17)

53. Gooise Vaart met taluds in Hilversum, potlood op roze papier, 216 x 290, gesign. J.v.Ravenswaay fecit 1856 16 dec. (Bibliotheek R.U. Leiden, coll. Bodel Nijenhuis, inv.nr. port. 305, deel II, nr. 19)

54. Gooise Vaart bij Oude Loswal te Hilversum, potlood, 113 x 174, niet gesign. en gedat. (Bibliotheek R.U. Leiden, coll. Bodel Nijenhuis, inv.nr. port. 305, deel II, nr. 18)

55. Kampement Kozakken op de Groest te Hilversum, pen, sepia, 202 x 319, gesign. J.V.Ravenswaay fecit (1814). (Goois Museum, Hilversum, . E 534)

56. Kozakken in sneeuwlandschap (Hilversum), aquarel, 415 x 510, gesign. J.V.Ravenswaay 1814. (Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam, . JVR 1)

57. Mensen op de Boomberg te Hilversum kijkend naar de zonsverduistering op 7 september 1820 pen, gewassen, 115 x 175, gesign. J.V.Ravenswaay. (Goois Museum, Hilversum, . E 81), afbeelding nr. 7.

58. Spoelenwinder Pieter Boom, oud 77 jaar, potlood en krijt, 283 x 333, gesign. J. van Ravenswaay fecit 1 december 1815. (Goois Museum, Hilversum, . E 87)

59. Portret van een jonge vrouw, rood en zwart krijt, 233 x 193, gesign. J.Van Ravenswaay fecit 29 december 1827. (Prentenkabinet Rijksmuseum, Amsterdam, . A 2649)

60. Portret Johannes van Ravenswaay, neef van Jan van Ravenswaay, potlood, 102 x 91, gesign. J. van Ravenswaay 1841. (Prentenkabinet Rijksmuseum, Amsterdam, coll. H. P. Gerritsen, '40:362)

prenten

61. Gezicht op Westerbork, litho naar tekening van Jan van Ravenswaay, Steendr. I. D. Steuerwald, 95 x 157, Drentsche Volksalmanak 1841, t.o. p. 197. (Drents Museum, Assen)

62. Gezicht op Dwingeloo, litho naar tekening van Jan van Ravenswaay, Steendr. H. J. Backer, 109 x 230, Drentsche Volksalmanak 1846, t.o. p. 176. (Prentenkabinet Rijksmuseum, Amsterdam, i nv. n r. '39:501)

63. Kermis te Zweeloo, litho naar tekening van Jan van Ravenswaay, 85 x 160, uit: 'Drenthe in vluchtige en losse omtrekken geschetst door drie padagrsten', D. H. van der Scheer, Coevorden, 1843, t.o. p. 239. (Drents Museum, Assen)

64. 'Drentsch huisgezin in den winter', litho naar tekening van Jan van Ravenswaay, Steendruk H. J. Bocker, 77 x 112, Drentsche Volksalmanak 1843, t.o. p. 265. (Drents Museum, Assen)

65. 'Hanenmaaltijd' litho naar tekening van Jan van Ravenswaay, Steendruk H. J. Backer, 105 x 134, Drentsche Volksalmanak 1842, t.o. p. 128. (Prentenkabinet Rijksmuseum, Amsterdam, i nv. n r. '39:500)

66. Gezicht op Laren en Blaricum gezien vanaf het St. Janskerkhof, Gravure naar tekening van Jan van Ravenswaay, graveur D. Veelwaard, 105 x 160, afgedrukt op de 'Kaart van Gooiland na de heideverdeling van 1843 door A. van Oosterhout en W. Nellemans naar gegevens van A. Perk'. (Goois Museum, Hilversum, kaartencollectie . G 7a)

BELANGRIJKSTE BRONNEN

AA, O.L. VAN DER

Teekenaars van het Gooische landschap. Mededeelingen van het Museum voor het Gooi en Omstreken 1943. pp. 21-24.

ADDINK-SAMPLONIUS, M.

De opgravingen van Albertus Perk in het Gooi circa 1840 en 1856. Urnen Delven, het opgravingbedrijf artistiek bekeken, Dieren 1983.

BRUNN, H. C. DE

De kunstschilder P. G. van Os (1776-1839) en het beleg van Noarden. Antiek jrg. 11, nr. 1, juni/juli 1976, pp. 17-38.

CHRISTEMEYER, J. B.

Landelijk schoon in het Sticht van Utrecht in deszelfs omstreken, Utrecht 1836. Herdruk Repro Holland, Alphen aan de Rijn, 1986.

DRENTSCHE VOLKSALMANAK

Coevorden 1838-1847. Herdruk Krips Repro Meppel.

EIJNDEN, ROLAND VAN en WILLIGEN, ADRIAAN VAN DER

Geschiedenis der Vaderlandsche Schilderkunst sedert de helft der XVIII eeuw, Haarlem, deel 111 1820; deel IV 1840.

GEDENKBOEK HILVERSUM 1424-1924
Hilversum 1924.

HOEKSTRA, ROEL

Op zoek naar de Gouden Eeuw, genieën en epigonen in het Frans Hals Museum, Tableau, jrg. 9, nr. 1, sept. 1986, pp. 65-69.

HOOIJER-BRUINS, KEETJE Domineesdochterin's-Groveland-Domineesvrouw in Zaltbommel 1817-1886, Zaltbommel 1981.

IMMERZEEL, J.

De levens en werken der Hollandsche en Vlaamse kunstschilders, beeldhouwers, graveurs en bouwmeesters . . ., Amsterdam 1842.

JELLEMA, RENSKÉ

Romantische tekeningen 1830-1870, een keuze uit de collectie van Teylers Museum, Haarlem, Haarlem 1986.

LEEuw, RONALD DE en SILLEVIS, JOHN e.a.

De Haagse School, hollandse meesters van de 19de eeuw, Den Haag 1983.

LIVESTRO-NIEUWENHUIS, FEA

Jordanus Hoorn een Amersfoortse kunstenaar in zijn tijd 1753-1833, Amersfoort 1983.

NAGLER, G. K.

Neues allgemeines Kunstlexicon . . ., Munchen 1842.

SCHEEN, PIETER A.

Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950, 's-Gravenhage 1970.

SILLEVIS, JOHN

Hollandse aquarellen uit de 19de eeuw uit het Prentenkabinet - Rijksmuseum Amsterdam, Amsterdam 1985.

WERD, GUIDO DE

In de manier van de leermeester: Willem Bodeman, 'in het Rijkswoud, 1835', Antiek, jrg. 20, nr. 9, april 1986, pp. 585-589.

VERANTWOORDING

Daar in het verleden weinig aandacht was besteed aan de kunstenaar Jan van Ravenswaay was het verzamelen van gegevens over deze kunstenaar niet eenvoudig. De hulp welke wij van velen ontvingen, was onontbeerlijk. Tot de eerste contacten behoorde het bezoek aan de heer drs. Guido de Werd, directeur van het Städtisches Museum Haus Koekkoek in Kleve.

Mevrouw drs. P. Houwink voorzag ons van informatie over de kunstenaars in Hilversum en reacties op het werk van Jan van Ravenswaay door tijdgenoten. Een eerste aanzet tot een overzicht van het werk van de kunstenaar kregen wij bij een bezoek aan de afdeling 19e eeuwse kunst van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag. Bij de bezoeken aan de musea en archieven ontvingen wij alle medewerking. Dit waren de volgende instellingen: Bibliotheek R.U. Leiden-collectie Bodel Nijenhuis, Drents Museum - Assen, Flehite - Amersfoort, Galerie Gooiland - Bussum, Gemeentearchief Amsterdam, Gemeentearchief Haarlem, Gemeentearchief Hilversum, Museum Boymans-van Beuningen - Rotterdam, Prentenkabinet R.U. Leiden, Prentenkabinet Rijksmuseum - Amsterdam, Rijksdienst Beeldende Kunst - Den Haag, Rijksmuseum - Amsterdam, Rijksmuseum van Oudheden - Leiden en Teylersmuseum - Haarlem.

Naast deze instellingen werd ook van vele particulieren veel medewerking verkregen.

COLOFON

Uitgave en copyright: Goois Museum, Hilversum 1987